

Jak spolu komunikují učitelé a žáci o pubertě?

Miluše Rašková

Katedra primární a preprimární pedagogiky, Pedagogická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Úvod k problematice

Puberta (Vágnerová, 2000) je fází, ve které se završuje dosažení reprodukční schopnosti a následuje po prepubertě. Pubertu lze označit za zásadní hormonální proces fyzických změn v souvislosti s výrazně se měnící psychikou, a to s uvědoměním si vlastní osobnosti. Puberta je významným prvkem sexuální výchovy (Comprehensive sexuality education, IPPF; Standards for Sexuality Education in Europe, 2010), která tvoří důležitou součást komplexní výchovy dítěte. Všechny děti potřebují být včas a adekvátně připraveny na pubertu, a to na všechny změny, vztahy a souvislosti, které s touto etapou souvisejí. Děti mají získat potřebné znalosti o pubertě už před jejím nástupem. Tedy v období prepuberty, kdy jsou žáky primární školy. Jedná se školní věk dětí v rozmezí od 8 - 9 do 11- 12 let s označením střední školní věk (Vágnerová, 2000).

Dítě je v tomto věku schopné komunikovat komunikačním stylem podle toho, zda komunikuje s dospělými či dětmi, ve škole, doma a podobně. Pro pochopení školní komunikace vycházíme z významu dorozumívání se přímo

mezi lidmi (tj. mezi učitelem a žákem) řečí či písmem. Z hlediska charakteristiky komunikace je školní dorozumívání označeno jako interpersonální komunikace. Hlavním aktérem řízení školní komunikace (Stolinská, 2009), je učitel, který určuje záměr a čas komunikační aktivity. Škola prostřednictvím učitele má za úkol vytvořit nejen znalosti o pubertě, ale též položit základy postoju a směry pro rozhodování. Učitel by měl být schopen komunikovat o pubertě se svými žáky i přes všechna úskalí vyplývající z případné osobnostní nepřipravenosti.

V textu přinášíme odpovědi na otázky: Komunikují vzájemně o pubertě učitelé a žáci? Jak a v jaké frekvenci hodnotí žáci učitelovu úroveň komunikace o pubertě? Příspěvek je deskripcí dotazníkového výzkumného šetření, ve kterém jsme v České republice a Číně zjistili, jak žáci středního školního věku vnímají vzájemnou komunikaci o pubertě s učitelem primární školy.

1 Metodologická východiska a metody pedagogického výzkumu komunikace o pubertě

Téma komunikace o pubertě mezi učitelem a žákem kontextuálně souvisí s naším realizovaným empirickým výzkumem, který měl za cíl ověřit kognitivní a informativní úroveň znalostí o pubertě u žáků primární školy s doplněním o zjištění poznatků o vzájemné komunikaci o pubertě mezi žáky primární školy, jejich pedagogy a rodinou. Tento text popisuje pouze vybrané téma, které je součástí širšího kontextu výzkumu. Příspěvek je deskripcí dotazníkového výzkumného šetření, které jsme realizovali v České republice a Číně prostřednictvím grantového projektu (IGA_PdF_2015_007). Na tento

výzkumný projekt navazuje další, který je řešen v současnosti na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (IGA_PdF_2017) pod vedením hlavní řešitelky doc. PaedDr. Miluše Raškové, Ph.D. V uvedeném návazném projektu je kontinuálně řešena problematika puberty ve Švédsku. V tomto textu neuvádíme výsledky dotazníkového šetření ze Švédska, neboť ještě probíhá realizační fáze výzkumu (sběr dat, kódování a programové zpracování dat).

Komunikovat o pubertě ve škole je profesionální nutností učitele primární školy (Štěrbová, Rašková, 2014). Učitel by neměl být nikdy bezradný ve své profesi tak, jak mohou být rodiče při komunikaci s dítětem o pubertě. Puberta je v České republice pro školní edukaci koncepčně i obsahově vymezena v kurikulárním dokumentu na státní úrovni. Učitelé by měli být odborně i didakticky připraveni k edukaci o pubertě. V čínském školství došlo v nedávném období k razantní změně, a to vlivem zavedení nového předmětu – sexuální výchovy. Sexuální výchova včetně problematiky puberty se začala povinně vyučovat na některých čínských základních školách převážně v Pekingu a Šanghaji a povinné kurzy se stejnou tematikou zavedly dokonce i některé z čínských univerzit. V tradiční čínské společnosti, kde se o sexu a sexuální výchově většinou nehovoří, tento nový předmět ve školní edukaci vyvolal vášnivou debatu. Někteří čínští odborníci i početná řada z veřejnosti tvrdí, že je zbytečné realizovat sexuální výchovu už v šesti letech, tedy v první třídě na základní škole. Čínské ministerstvo školství se ale brání a tvrdí, že sexuální výchova je nejlepším způsobem, jak děti chránit. Vedle kritiky ze strany rodičů a především prarodičů, kteří mají stále na výchovu dětí velký

vliv, bojují školy také s nedostatkem erudovaných pedagogů a odborníků na výuku sexuální výchovy.

Dotazování k problematice komunikace o pubertě mezi učitelem a žákem jsme realizovali prostřednictvím nestandardizovaného dotazníku. Dotazníkové položky byly zaměřeny na zjištění názorů o vzájemné komunikaci o pubertě mezi žáky primární školy, jejich pedagogy a rodinou. Dotazníkové položky (s číselným označením 10 – 21) navazovaly na testové úlohy (s číselným označením 1 – 9), které ověřovaly úroveň znalostí o pubertě (Rašková, Provázková Stolinská, 2015; Rašková, Provázková Stolinská, Vavrdová 2015). Obsahově byly rozděleny na dotazy o zdrojích informací o pubertě (tj. od koho nebo z čeho žáci získávají informace) a jejich frekvenci či způsobu komunikace (tj. jak často, s jakou intenzitou, s jakými překážkami atd.). V dotazníkových položkách byly využity škálové, uzavřené i polouzavřené otázky. Prostřednictvím anglického překladu textu naše participující čínská doktorandka provedla překlad do čínského jazyka pro sběr dat v Číně.

Dotazníkového šetření se účastnilo v České republice 120 žáků 4. – 5. tříd základní školy a genderové zastoupení dětí bylo vyvážené. V Číně se dotazníkového šetření účastnilo 135 žáků stejné věkové skupiny i genderové vyváženosti. Respondenti zastupovali věkovou skupinu dětí středního školního věku (9 – 12 let). Pro popis zkoumaných souborů dat, jejich charakteristiku a deskripci jsme využili metody popisné statistiky. Statistickou významnost mezi výsledky z jednotlivých zemí (Česká republika, Čína, Švédsko) budeme zkoumat po získání dat respondentů ze Švédska.

2 Zjištěné dílčí výsledky

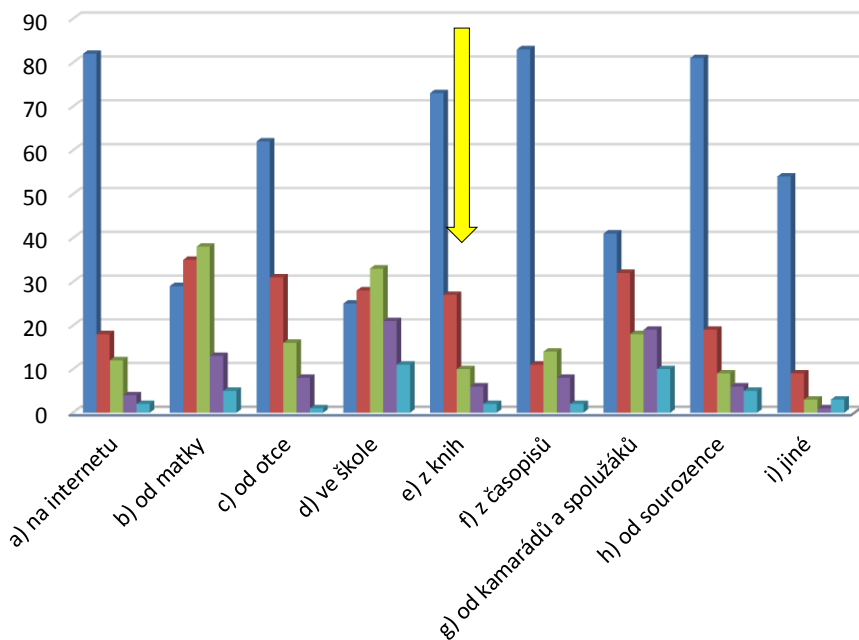
V rámci dotazování se žáci středního školního věku písemně vyjadřovaly k intenzitě zdrojů informací tj. od koho nebo z čeho získávají informace o pubertě, a to na škále: vůbec – zřídka – občas – často – velmi často.

V grafech 1A a 1B (viz níže v textu) je znázorněn podíl zisku informací o pubertě ve škole (tj. prostřednictvím učitele) vůči jiným zdrojům. Podíl zisku informací o pubertě ve škole vykazuje rovnoměrnější zastoupení všech položek při odpovědích. Vzhledem k ostatním zdrojům škola také jako zdroj informací o pubertě nejméně zaznamenává ryze negativní stanovisko v četnostech odpovědí žáků. Z grafů je patrné, že internet, knihy, časopisy a jiné zdroje nejsou v nejčetnějších odpovědích žáků zdrojem pro zisk informací o pubertě. Rodina zastoupená otcem a matkou, kteří mají být prvotním zdrojem zisku informací o pubertě, vykazuje rozdílnost mezi matkou a otcem. I když rodiče s dětmi komunikují o pubertě jen občas, zřídka či vůbec, otec na rozdíl od matky v nejčetnějších odpovědích nekomunikuje o pubertě s dítětem vůbec. Role matky jako zdroje při zisku informací o pubertě je vyšší u matek z Číny. Sourozenci bývají zdroji zřídka, občas či vůbec. Mezi zdroje zisku informací o pubertě patří také kamarádi či spolužáci žáků, i když z celkového pohledu je zastoupeno v nejčetnějších odpovědích negativní stanovisko.

V odpovědích čínských dětí na rozdíl od českých dětí je matka a učitel ve škole čtenějším zdrojem zisku informací o pubertě stejně jako u jiných zdrojů (internet, knihy, časopisy a jiné).

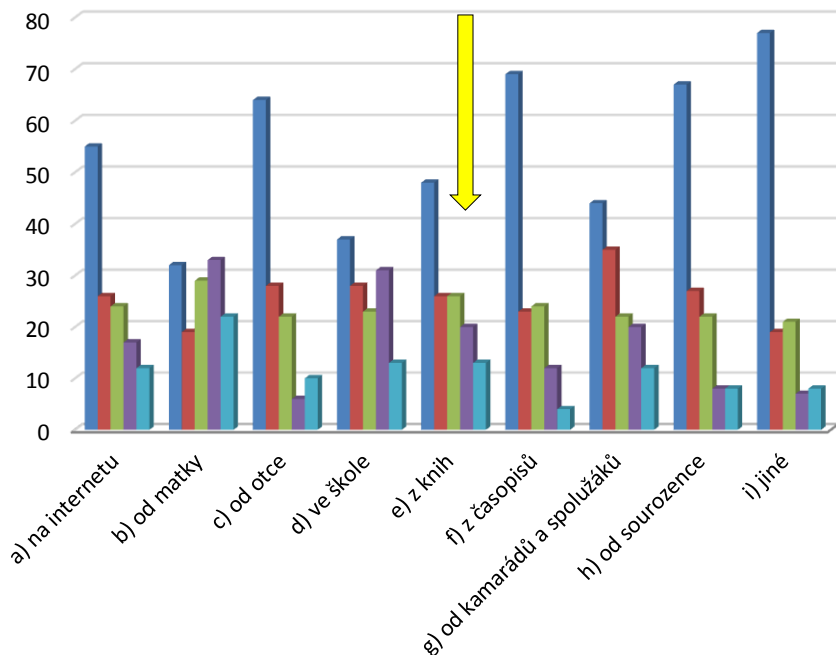
Graf 1A. Dotazníková položka 10. Uveď prosím, kde a od koho získáváš informace o pubertě:

Česká republika (ž = 120)

Graf 1B. Dotazníková položka 10. Uveď prosím, kde a od koho získáváš informace o pubertě:

Čína (ž = 135)

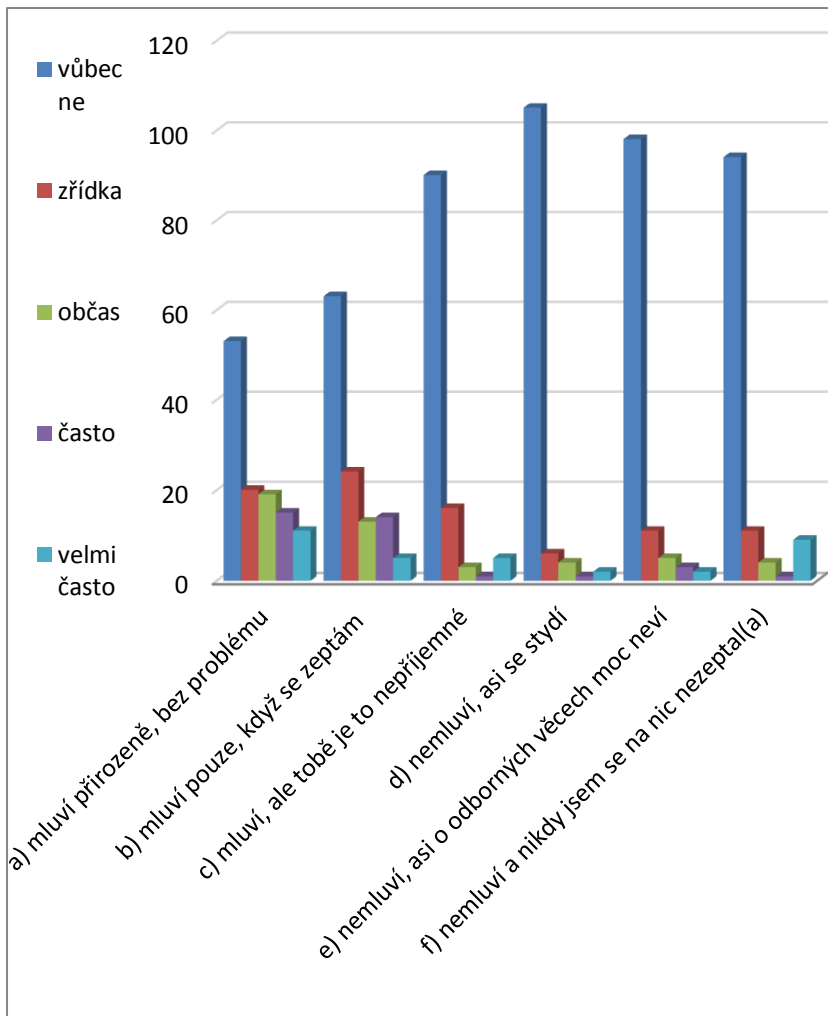

V následujícím grafickém vyjádření grafů 2A a 2B (viz níže v textu) je znázorněn způsob komunikace o pubertě mezi učitelem a žákem tak, jak ho hodnotí žáci. Při dotazování na způsob komunikace o pubertě s učitelem se žáci vyjadřovali k různým významům a jejich intenzitě na škále: vůbec –

zřídka – občas – často – velmi často. Z grafů je patrné, že učitele z hlediska osobnostního přístupu při komunikaci o pubertě žáci hodnotí převážně jako kompetentního odborníka, který se s nimi nestydí mluvit o pubertě. Žákům není komunikace o pubertě s učitelem nepříjemná a nemají problém se ptát. Jako negativní hledisko v osobnostním přístupu učitele při komunikaci o pubertě žáci vyjádřili názor, že učitelé mají problém mluvit přirozeně a mají potíže mluvit, když se žáci ptají. Dle posouzení žáků jsou čínští učitelé při komunikaci o pubertě přirozenější a méně stydlivější než čeští učitelé.

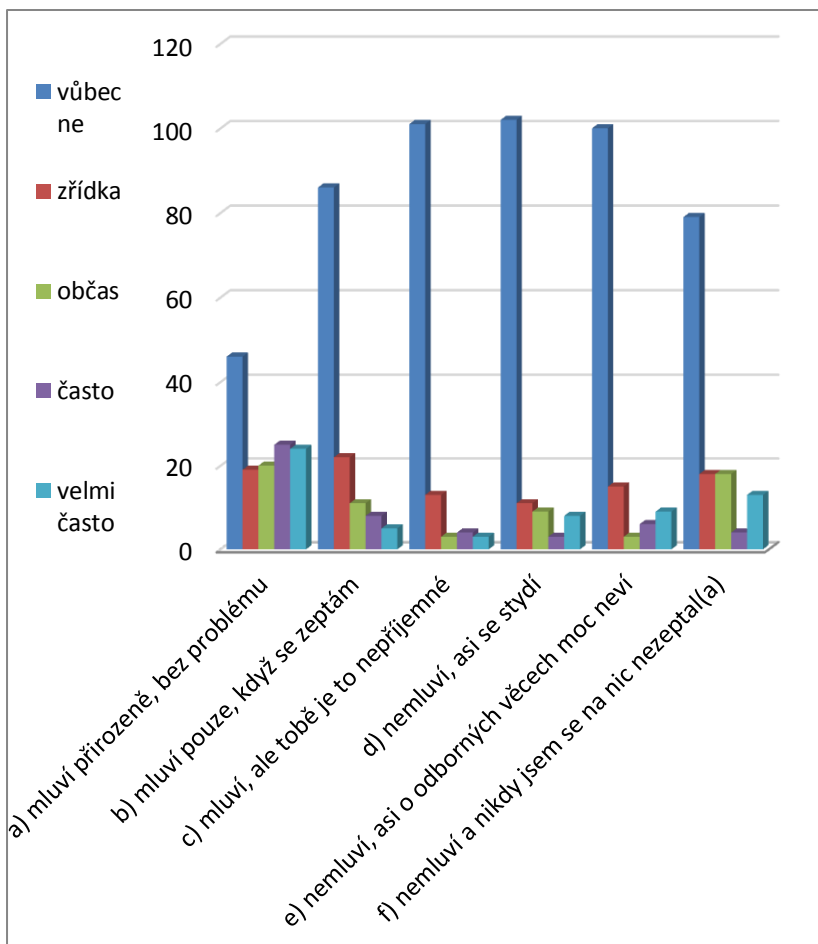
Graf 2A. Dotazníková položka 15. O pubertě s tebou učitel/učitelka mluví:

Česká republika (ž = 120)

Graf 2B. Dotazníková položka 15. O pubertě s tebou učitel/učitelka mluví:

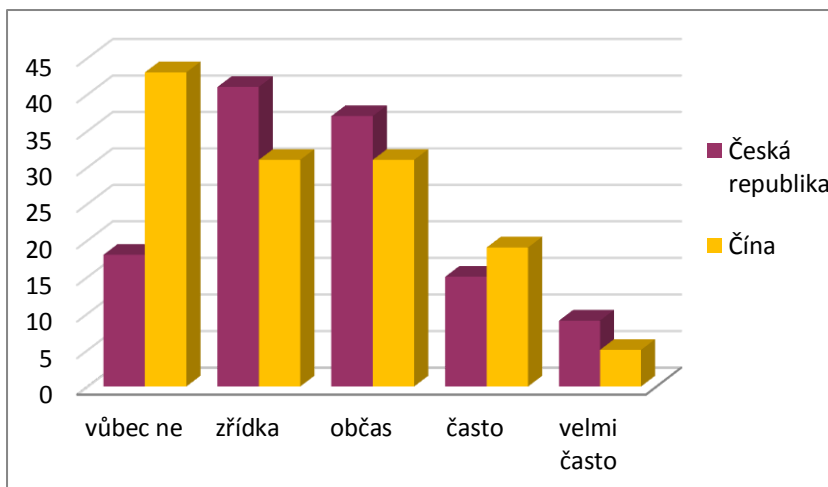
Čína (ž = 135)

Jak je patrné z grafického znázornění v grafu 3 (viz níže v textu), ani učitelé nekomunikují o pubertě se svými žáky v požadované frekvenci. Podle četnosti odpovědí žáků z České republiky i Číny je zřejmé, že pokud učitelé komunikují, pak spíše zřídka nebo občas. Čínští učitelé na rozdíl od českých učitelů vykazují dle četnějších odpovědí žáků, že se problematikou puberty nezabývají, čili že o pubertě ve škole nemluví.

Graf 3. Dotazníková položka 16. Uveď, prosím, jak často jste se ve škole zabývali pubertou (jak často s učitelem/učitelkou ve škole o pubertě mluvíte):

Česká republika (ž = 120); Čína (ž = 135)

Diskuse a závěr

Odpovědi na otázky, zda učitelé a žáci vzájemně komunikují o pubertě a jak a v jaké frekvenci hodnotí žáci učitelovu úroveň komunikace o pubertě, můžeme shrnout následovně. Podle našeho vzorku českých i čínských žáků je škola místem, kde žáci získávají informace o pubertě. V pozitivních vyjádřeních žáků se nejčastěji vyskytovala intenzita hodnocení školy jako zdroje informovanosti v podobě občasně v české škole a častěji v čínské škole. V negativních vyjádřeních žáků se nejčastěji vyskytovala odpověď částečně záporná v české škole (zřídka) a zcela záporná ve škole čínské (vůbec ne). V pozitivních hodnoceních žáků je učitel v čínské škole častějším zdrojem zisku informací o pubertě než v české škole.

Způsob komunikace o pubertě s učitelem čili hledisko jeho osobnostního přístupu při komunikaci žáci zhodnotili v rovině pozitivnější i negativnější. Pozitivně hodnotí české i čínské učitele jako kompetentního odborníka, který se s nimi nestydí mluvit o pubertě. Negativně žáci zhodnotili učitele v tom, že učitelé mají problém mluvit přirozeně a mají potíže mluvit, když se žáci ptají. Čínští učitelé jsou při komunikaci o pubertě přirozenější a méně stydlivější než čeští učitelé. Českým i čínským žákům není komunikace o pubertě s učitelem nepřijemná a nemají problém se ptát. Celkově je však frekvence komunikace o pubertě v české i čínské škole nízká, učitelé dle žáků komunikují spíše zřídka nebo občas.

O významné roli učitele v pozici edukátora nelze diskutovat. Učitelé mají často zábrany v komunikaci s dítětem o sexuální problematice. Tyto zábrany bývají spojeny s osobnostní nepřipraveností získanou životní zkušeností. Garance adekvátní komunikace o pubertě mezi učitelem a žákem mimo jiné

vyplývá z požadavku učitelské odbornosti. Učitel může mít také osobnostní zábrany v komunikaci s dítětem o pubertě, ale v rámci své učitelské odbornosti a profesní připravenosti disponuje znalostmi didaktického aparátu, který může uplatnit. Učitel svou odbornost prokazuje vhodným výběrem metod, forem a prostředků, které využije v edukaci vzhledem ke specifickým pedagogicko-psychologickým zvláštnostem žáků a nutnosti respektování humanizačních kritérií a etických zásad.

Nejen na základě našich dílčích výsledků o komunikaci o pubertě mezi učitelem a žákem, ale především jiných výzkumných aktivit se přikláníme k názorům o důležitosti implementace edukace o pubertě v primární škole. Současně reprezentujeme názor o nutnosti dalšího kontinuálního prohlubování profesního učitelského vzdělání i vzdělávání rodičů v oblasti sexuální výchovy se zřetelem na problematiku puberty. Pokud se v rodině z různých důvodů nekomunikuje s dítětem o pubertě dostatečně, matka a otec nezastupují svou prvotní roli, pak škola prostřednictvím učitelky či učitele zastupuje rodinu a přebírá edukační funkci. Děti potřebují a očekávají na své otázky adekvátní a uspokojivé odpovědi. Učitelky nebo učitelé v primární škole by měli být těmi, kteří jsou profesně schopni a ochotni komunikovat o pubertě s dětmi srozumitelně, přiměřeně a adekvátně k jejich věku.

Literatura

International Planned Parenthood Federation. b. (n.d.) Comprehensive sexuality education. Dostupné z: <<http://www.ippf.org/our-work/what-we-do/adolescents/education>>

- Rašková, Miluše a Dominika Provázková Stolinská. *Cognitive and informative level of knowledge about puberty of Czech elementary school students*. SGEM. Bulgaria, 2015.
- Rašková, Miluše a Dominika Provázková Stolinská. *Puberty as the concept of pedagogical theory and practice*. IAC-TLEI. Vienna, 2015.
- Rašková, Miluše, Provázková Stolinská, Dominika a Alena VAVRDOVÁ. *Educational premises of puberty at primary school*. ICLEL. Olomouc, 2015.
- Stolinská, Dominika. *Efektivita interakce učitel – žák na dnešních školách*. Media4U Magazine [online]. 2009, č. 1 [cit. 2009-07-20], s. 64-69. Dostupný z WWW: <<http://www.media4u.cz>>. ISSN 1214-918.
- Štěrbová, Dana a Miluše Rašková a kol. *The Specifics of Communication in Relation to Sexuality I: Helping Professions in Relation to Sexuality, Including Persons with Intellectual Disabilities*. Olomouc: Palacký University, 2014. ISBN 978-80-244-4444-4. 161 p.
- Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- WHO Regional Office for Europe and BZgA. (2010). *Standards for Sexuality Education in Europe*. Dostupný z: <<http://www.bzga-whocc.de/?uid=20c71afcb419f260c6afd10b684768f5&id=home>>